

РЕЦЕНЗИИ

САЯСИ ҒЫЛЫМ ДАРАБОЗЫ

Қазіргі таңда қоғам өмірінің барлық салаларында түбегейлі жаңарулар жүргізіліп жатқаны белгілі. Сәйкесінше, қазақстандық жоғары білім беру жүйесінің құрылымына да реформалар жасалынып, бұрынғы білім берудің мазмұны мен әдістемесіне өзгерістер енгізілді. Аталған саладағы реформалардың саяси-әлеуметтік астары оқу-тәрбие үдерісіндегі өркениетті бағыттарды қалыптастырудың шарттарын, білім беру ісінің әдістері мен жолдарын жетілдіруді, оқытушының кәсіби біліктілігін үнемі арттыруды, несиелік жүйе негізінде оқитын студенттерге арналған оқулықтар мен оқу құралдарын дайындауды жолға қоюды көздейді. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев: «Ұлттық бәсекелестік қабілеті бірінші кезекте оның білімділік деңгейімен айқындалады», – деп тұжырымдады. Осы орайда Қазақстанның қоғамдық-саяси және әлеуметтік өмірінде өскелең ұрпақ өкілдеріне сапалы білім мен толыққанды тәрбие беру мәселелері айрықша орын алады. Бүгінде қоғамдық және саяси жағынан сауатты болу әр адамға, әрбір мамандық иесіне керекті жайт. Себебі ол белгілі бір мемлекетте, адамдар ұжымында өмір сүретіндіктен, өзге адамдармен, ұйым, мекемелермен үнемі қарым-қатынаста болады. Қоғамдық-саяси жүйедегі азаматтардың саяси білім деңгейінің жоғары дәрежеде болуы, олардың саяси іс-шараларға саналы түрде атсалысуына қажетті шарт. Ал саяси-құқықтық жағынан сауаты төмен адамның көбінесе өзгелердің жетегінде кетіп, стихиялық әрекеттер жасауға бейім болатыны белгілі. Осыған орай жеке тұлғалардың саяси жағынан жоғары дәрежеде сауатты болуына қоғамдық құрылым да мүдделі. Сондықтан жеке тұлғаның қалыптасу процесінде саяси білімді игерудің орны ерекше екендігі даусыз жайт. Сонымен қатар, демократиялық даму жолына таңдау жасаған қазақстандық қоғамдағы әрбір қоғам мүшесінің еліміздің қоғамдық-саяси сипаттағы даму үдерістерінің ерекшеліктерін білуі шарт.

Бұл ретте бүгінгі күні студент жастардың саяси сауаттылығын арттыруда, саяси бағыт-бағдарлары мен ұстанымдарын айқындауда, саяси мәдениетін жетілдіруде, жалпы саяси-әлеуметтік сипаттағы сапа-қасиеттерін дамытуда саясаттану пәнінің маңызы орасан. Аталған пән студенттердің қазіргі қоғамдық-саяси жүйенің мән-мағынасын терең түсінуіне, олардың өмірде алатын орнын, атқаратын рөлін анықтауына, құқықтары мен бостандықтарын дұрыс пайдалана алуына, саяси іс-шараларға белсене қатысуына көмектеседі.

Қазақстан Республикасында саясаттану пәні әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдардың арасында көрнекті орынға ие. Еліміз өзінің даму жолын айқындаған бүгінгі жағдайда қазақстандық саяси ғылымның маңызды жайттарына ғылыми тұрғыдан объективті түрде баға беру қоғамдық қажеттілік болып саналады. Бұл ғылымды дамытпай, елімізде болып жатқан саяси құбылыстар мен үдерістердің мәнін ұғыну қиынға соғары анық. Осымен байланысты саясаттану ғылымының барлық саласының идеялық-теориялық негіздері мен даму үдерістерін дүниежүзілік және ұлттық ерекшеліктерді сақтай отырып зерттеуге зор мүмкіндік туып отыр. Соңғы жылдары Еуразияда, соның ішінде Қазақстанда да саясаттанудың алуан түрлі көкейтесті мәселелерінің мәнін зерделеуге арналған оқу құралдары жарық көруде. Солардың бірегейі 2011 жылы «Қарасай» баспасынан жарық көрген профессор Р.Б. Әбсаттаровтың «Саясаттану негіздері» атты екі томдық оқу құралы болып табылады (1-том, 424 б.; 2-том, 422 б.). Мұндай құнды оқу құралы осы кезге дейін жазылмағанын атап өткен жөн.

Аталған оқу құралы жиырма бес бөлімнен тұрады. Автор «Саясаттану негіздері» атты оқу құралында саясаттану және оның қоғамдық мәні, саяси ғылымның қалыптасуы мен дамуы, қоғамдық өмір жүйесіндегі саясат, саяси билік, саяси режимдер, қоғамның саяси жүйесі, мемлекет, саяси партиялар мен қоғамдық-саяси қозғалыстар, саяси идеология мен саяси сана, саяси мәдениет, саяси элита, саяси көшбасшылық, тұлғаның саяси әлеуметтендірілуі, саяси процесс және саяси технологиялар сияқты саясаттанудың маңызды мәселелеріне ғылыми-теориялық әрі қолданбалық сипатта кешенді тұжырымдама жасаған. Сонымен қатар оқу құралында әлеуметтік-этникалық қауымдастықтар және ұлт саясаты, саяси оппозиция, саяси жанжалдар және оларды шешу жолдары, саяси тұрақтылық пен ұлттық қауіпсіздік, адам құқықтары, саяси маркетинг, халықаралық қатынастар, саяси басқару, салыстырмалы саясаттану, саяси болжамдау тәрізді саяси ғылымның өзекті мәселелерінің теориялық-әдістемелік негіздері мен құрылымына, түрлері мен қызметіне қатысты мағлұматтар баршылық.

Осы орайда автордың аталған еңбегіндегі кез келген тақырыпты жүйелі әрі жан-жақты талдап көрсетуінің мәні зор. Мәселен, «Саяси технологиялар» атты тақырыпта профессор саяси технологиялардың мәнін ашып көрсетумен қатар, саяси талдау және саяси кеңес беру, саяси шешімдер қабылдау, саяси жанжалдарды басқару және бақылау, саясаттағы ақпараттық және сайлау технологиялары туралы ауқымды ғылыми және қолданбалық сипаттағы құнды мағлұматтарды оқырман қауымға түсінікті тілмен баяндап береді. Сондай-ақ ғалым-ұстаздың осы еңбекте қазақстандық қоғамның қазіргі саяси жағдайын шынайы деректермен бейнелеуімен бірге, оның болашақтағы даму үдерістеріне де ғылыми негізделген ұсыныстар жасауы айрықша маңызға ие. Бұл ретте ғалым-ұстаз «...қазіргі Қазақстанның саяси мәдениеті күрделі әрі кереғар оқиғалардан тұрады», дей келіп, «біз қайда, қандай қоғамға бара жатырмыз, бұдан шығатын қорытынды бізге қандай саяси мәдениет керек?» деп сауал тастайды. Бұл сұраққа аталған еңбегінде төмендегідей жауап береді: «...бізге демократиялық қоғамның саяси мәдениеті, адамдардың экономикалық ерікті қоғамы, еркін кәсіпкерлік, адамдарға, олардың ақыл-ойына ізгілікпен қарау тән болатын саяси мәдениет қажет» [1-том, 345-б].

Профессор Р.Б. Әбсаттаров – Қазақстан Республикасындағы ұлтаралық қарым-қатынас, этносаяси қауымдастық, ұлттық және жалпықазақстандық сана, қоғамдық келісім, жалпықазақстандық бірлесу, ұлттық карама-қайшылықтар және оларды шешудің жолдары т.с.с. ұлттық үдерістер мәселелерін зерттеуге зор үлесін қосқан танымал ғалым. Сонымен бірге салыстырмалы саясаттану, адами қызметтің әмбебаптануы және кірігу үдерісі, халықтардың бірлігі және олардың ойлау стилінің әртүрлілігі және т.б. жаңа бағыттардың қалыптасуы

мен дамуы Раушанбек Боранбайұлының есімімен байланысты. Бұл ретте автор «...қазіргі кезде әлемнің саяси келбетін саяси-мәдени өлшем арқылы салыстырмалы зерттеу ерекше маңызды сипат алмақ. Бұл, әсіресе, саяси теориялар мен саяси жүйелер жөнінде сөз болғанда ауадай қажет дер едім.

...Қоғамдық-саяси құбылыстар мен үдерістердің салыстырмалы тәсілі негізінде пайда бола отырып, салыстырмалы саясаттану өзінің даму барысында, қазіргі заманғы қоғамның барынша күрделі мәселелеріне терең бойлап, өзінің әдістемелік негізін кешенді, көп қырлы, жүйелі әрекеті мен саяси жүйені жіктеу тәсілі дәрежесіне дейін кеңейте түсетінін айту ләзім», – деп салыстырмалы саясаттанудың қоғамда алатын рөлі аса зор екендігін атап көрсетеді [2-том, 178-бет]. Осылайша, Р.Б. Әбсаттаров этносаясаттанушылардың, этноәлеуметтанушылардың қазақстандық ғылыми мектебінің және еліміздегі салыстырмалы саясаттанудың іргетасын қалаушы болып табылады.

Еңбекте саяси ғылымның негізінде Қазақстандағы мемлекеттік саясаттың даму эволюциясына, қазақстандық қоғамның саяси жаңғыруы жағдайындағы саяси құбылыстарға қатысты өзекті мәселелер ауқымына талдау жасау, оған баға беру жайлары да шешуші рөлге ие. Осы орайда Раушанбек Боранбайұлы «...біздің елімізде азаматтық қоғамның жұмыс істеу өрісі кеңейіп келеді, бұл әлеуметтік-саяси саланың демократиялануының неғұрлым жалпы үрдісін білдіреді», – деп тұжырымдай келіп, «Мұнда тек Қазақстанның қоғамдық өміріндегі позитивті дәстүрлермен органикалық байланысты жоғалтып алмау маңызды және оны бұзушы сипаты бар және елдің демократиялық жаңаруына зиян келтіруге қабілетті қоғамдық бірлестіктердің енуінің алдын алу керек», – деп еліміздің болашақтағы дамуында барынша сақ болу керектігін ескертеді [1-том, 250-6].

Бүгінгі күні орта және жоғары оқу орындарында студенттердің, магистранттар мен докторанттардың білімі бірінші тестік жүйе негізінде бағаланатыны баршаға аян. Осы орайда оқу құралында автордың саясаттану ғылымының барлық салаларын қамти отырып, тесттер жинағының қазақша нұсқасын сұрақ-жауаптарымен жинақтап беруінің орны айрықша. Сол сияқты профессордың оқу құралында студенттердің семинар, реферат және баяндама жұмыстарын сапалы дайындауына жәрдем беретін қазіргі кездегі саясаттанудың өзекті мәселелерін қамтитын көмекші материалдар жүйесін беруінің де маңызы зор. Осылайша оқу құралының ғылыми маңызы Қазақстанның тәуелсіз мемлекеттілігін нығайту кезеңіндегі жаңа міндеттер мен үлкен өзгерістер жағдайында арта түсуде.

Айта кетерлік маңызды жайт, ғалым-ұстаздың аталған оқу құралында ғылыми теория пен қолданбалық практика мәселелері жан-жақты үйлесімін тапқан. Мәселен, ғалым-ұстаз қазақстандық қоғамның ішкі экономикалық саясатын теориялық тұрғыдан талдай келе: «Қазақстанның ұзақ мерзімді экономикалық даму стратегиясын жасау үшін, ең алдымен оны терең теориялық тұрғыда негіздеу қажет. Менің ойымша, бұның астарында Дж. М. Кейнстің тікелей мемлекеттік қатал зорлық етушілік пен жаппай мемлекеттік экономикалық өмірді икемді түрде мемлекеттік реттеу жөніндегі идеясы жатуға тиіс. Яғни, тікелей мемлекеттік қатал зорлықшылыққа һәм жаппай мемлекеттік бақылауға жол бермегені жөн», – деген өз ұсыныстарын атап көрсетеді [1-том, 114-6]. Демек профессор Р.Б.Әбсаттаров саяси және әлеуметтік-экономикалық қатынастардың принциптік және күрделі ғылыми проблемаларын шешуде батылдық пен жаңашылдықты барынша игерген тәжірибелі маман болып табылады. Бұл еңбекте қазақстандық саясаттану ғылымында әлі де болса жете көңіл бөлінбеген немесе пікір-талас тудыратын күрделі мәселелердің де қозғалып, оны шешу жолдарының көрсетілуінің мәні ерекше. Айталық, автор «Саяси маркетинг» тақырыбында «саяси нарық», «саяси маркетинг» түсініктерінің мәніне, функциялары мен типтеріне ғылыми кешенді талдау жасаумен бірге, саяси жарнаманың саяси маркетингте алатын рөлін ашып көрсеткен.

Саяси ғылымның қалыптасу және даму проблемаларына толыққанды талдау жасау және ғылыми тұжырымдамасына қатысты әртүрлі ұстанымдарды жүйелеп көрсету кең мәселе. Бұл еңбекте осы проблеманың бірқатар маңызды тұстары қазақстандық саяси кеңістіктегі үдерістерді қарастыру арқылы саяси ғылым шеңберінде шебер әрі тыңғылықты саяси талдаудан өтті. Өйткені бұл ғалым-ұстаздың өнегелі өмір жолында ондаған жылдар бойғы жинақтаған білімі мен тәжірибесінің толыққанды нәтижесі болып табылады. Екі томдық оқу құралында саясаттанудың көкейтесті мәселелерін қамтитын саяси ойшылардың шығармалары, энциклопедиялық жинақтар, монографиялар тыңғылықты түрде зерттелген. Сөйтіп аталған оқу құралында отандық, ресей және шетелдік авторлардың іргелі еңбектері мен ғылыми зерттеулері кең түрде қолданылған. Жалпы теория пен практика мәселелері жан-жақты үйлесімін тапқан.

Сонымен көрнекті ғалым-ұстаздың «Саясаттану негіздері» атты екі томдық оқу құралында саясаттану ғылымы үшін іргелі және қолданбалық маңызы бар ғылыми нәтижелерге қол жеткізілген. Автордың тілі жатық, деректік негізі кең, теориялық негіздерімен қатар, қолданбалық нәтижелері де баршылық. Ол Қазақстан Республикасы мен Еуразия елдерінің Мемлекеттік білім беру стандарттарына қойылатын талаптың үдесіне лайық әзірленген. Оқу құралы Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Жалпыға міндетті білім беру стандартына сәйкес саясаттану пәнінің оқу курсы бойынша студенттер оқып-игеруге тиісті мазмұнды толық дәрежесінде қамтиды. Менің пікірімше, екі томдық оқу құралы саясаттанудың өзекті мәселелер жүйесін жан-жақты әрі кешенді зерттеген толыққанды ғылыми еңбек болып табылады. Сондықтан профессор Р.Б. Әбсаттаровтың «Саясаттану негіздері» атты екі томдық оқу құралы саяси ғылымға қызығушылық танытатын көпшілік қауымның, саясаттанушылардың, магистранттар мен докторанттардың зор ықыласына ие болары анық. Осы оқу құралының іргелі, кешенді, құнды екенін айта отырып, бұл кітапты Қазақстан Республикасының мемлекеттік сыйлығына ұсынса жақсы болар еді деп ойлаймын.

*Т.Қ. ӘУЕЛҒАЗИНА – саяси ғылымдарының докторы,
Абай атындағы ҚазҰПУ Магистратура және
PhD докторантура институты
«Саясаттану және әлеуметтік-философиялық
пәндер» кафедрасының профессоры*